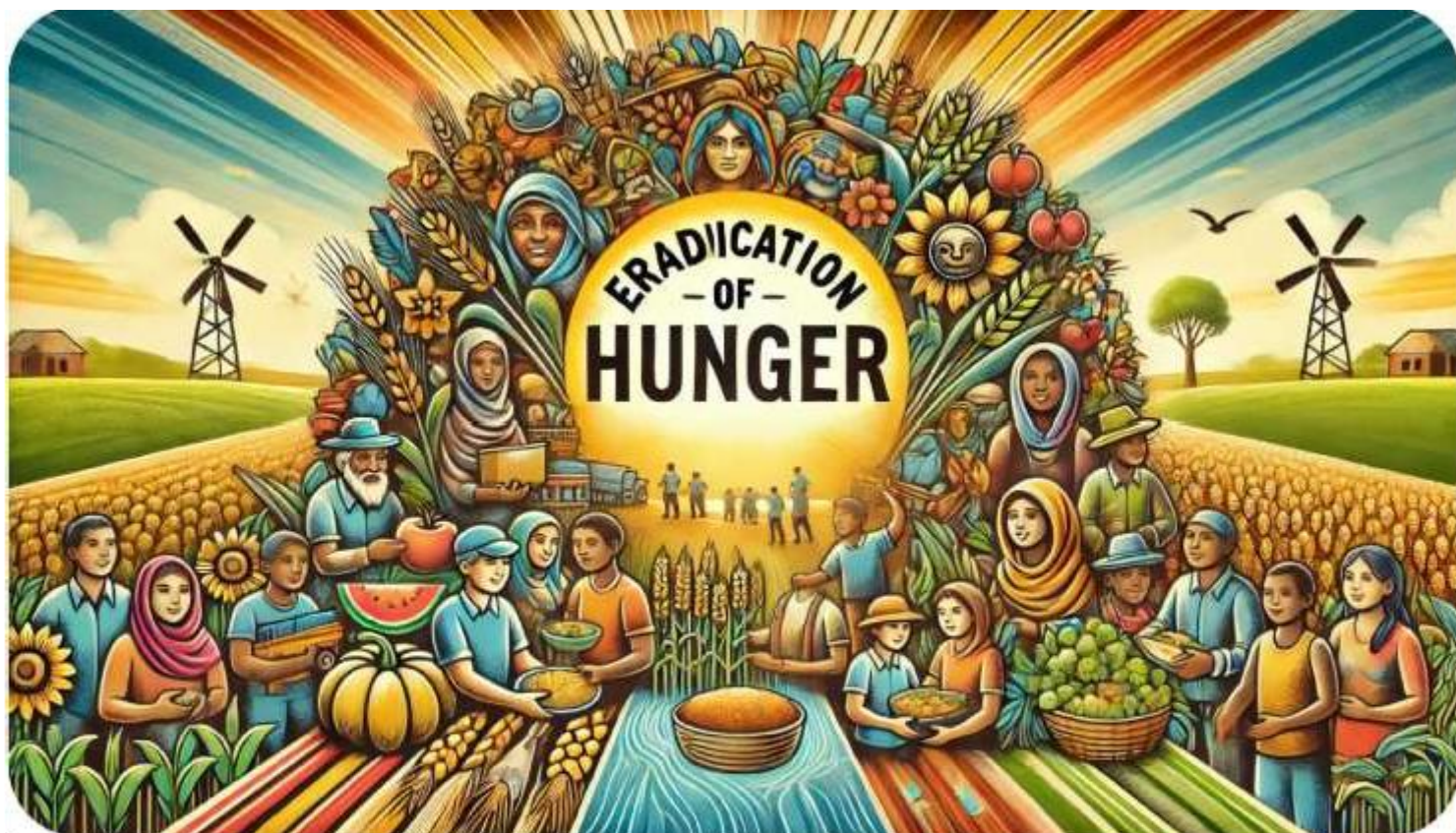

КЕАҚ "М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті"

"АШТЫҚТЫ ЖОЮ"

Шымкент 2024

Кіріспе

Аштық-бұл дұрыс тамақтанбау және денсаулықты сақтау және өмірлік маңызды функцияларды сақтау үшін қажетті азық-түлікті жеткіліксіз тұтынумен байланысты жаһандық проблема. БҰҰ мәліметтері бойынша, әлемде 820 миллионнан астам адам созылмалы тамақтанбаудан зардап шегеді, жағдайды экологиялық, саяси және әлеуметтік факторлар ушықтырады. БҰҰ-ның № 2 Тұрақты Даму Мақсаты-2030 жылға қарай аштықты жою, азық-түлік қауіпсіздігіне қол жеткізу және тамақтануды жақсарту. Аштық мәселесін шешудің маңыздылығы оның халықтың денсаулығын жақсартумен, кедейлік пен экономикалық тұрақсыздықты төмендетумен тікелей байланысты екендігінде instability.

Аштықтың себептері

Аштықтың көп қабатты және алуан түрлі себептері бар, олармен тиімді күресу үшін түсіну қажет:it:

- **Экономикалық факторлар.** Аштықтың негізгі себептерінің бірі-кедейлік. Табысы төмен адамдар жеткілікті мөлшерде азық-түлік, сондай-ақ қоректік заттарға бай тағамдарды сатып ала алмайды. Кедейлік сонымен қатар адамдарды азық-түлік өндіру үшін пайдаланылуы мүмкін жерлерге қол жетімділіктен айырады. Дамушы елдерде ауылшаруашылық салалары көбінесе инвестициялардың жетіспеушілігінен зардап шегеді, бұл кірістіліктің төмендеуіне, демек, азық-түлік тапшылығына әкеледі.

- **Әлеуметтік себептер.** Кейбір аймақтарда теңсіздік, кемсітушілік және білімге қол жетімділіктің болмауы сияқты әлеуметтік мәселелер адамдардың азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету қабілетін шектейді. Білімнің жеткіліксіздігі фермерлердің жоғары өнім бермейтін ескірген егіншілік әдістерін қолдануына әкеледі. Кедейлік көбінесе ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, аштық пен кедейліктің қатал шеңберін құрайды.
- **Саяси факторлар.** Саяси тұрақсыздық пен қарулы қақтығыстар ауыл шаруашылығының жойылуына, халықтың қоныс аударуына және азық-түлік қауіпсіздігінің болмауына әкеледі. Сирия немесе Оңтүстік Судан сияқты елдерде соғыс қимылдары азық-түлік жағдайының күрт нашарлауына әкелді. Сонымен қатар, кейбір елдердегі сыбайлас жемқорлық пен мемлекеттік органдардың тиімсіздігі ресурстарды тиімді бөлуге кедергі келтіреді.
- **Экологиялық себептер.** Климаттың өзгеруі, топырақтың деградациясы және табиғи апаттар азық-түлік өндірісіне әсер ететін қоршаған ортаның маңызды факторлары болып табылады. Құрғақшылық, су тасқыны және шөлейттену ауыл шаруашылығының өнімділігін айтарлықтай төмендетеді, әсіресе Сахараның оңтүстігіндегі Африка сияқты осал аймақтарда. Климаттың өзгеруі проблеманы ушықтыруда, өйткені барлық елдер ауыл шаруашылығының жаңа жағдайларына бейімделе алмайды.

Аштықтың салдары

Аштықтың салдары алуан түрлі және қоғам үшін өте жойқын:

- ❖ **Физикалық салдары.** Созылмалы тамақтанбау физикалық және психикалық дамудың бұзылуына әкеледі, әсіресе балаларда. Бұл өсудің баяулауында, иммунитеттің төмендеуінде және нәрестелер арасындағы өлім-жітімнің жоғарылауында көрінеді. Аштықтан зардап шегетін ересектер де жұмыс істеу қабілетін жоғалтады, бұл олардың табыс табу және отбасын асырау қабілетіне тікелей әсер етеді.
- ❖ **Әлеуметтік салдары.** Аштық қылмыстың күшеюі және әлеуметтік шиеленіс сияқты әлеуметтік проблемаларды тудырады. Аштықтан зардап шегетін адамдар көбінесе жұмыспен тамақ іздеп ұрлық немесе көші-қон сияқты шарасыз шараларға жүгінуге мәжбүр болады. Бұл өз кезегінде өңірлердің тұрақсыздығына және көші-қон ағындарының ұлғаюына алып келеді.
- ❖ **Экономикалық салдары.** Аштық экономикаға да зиянын тигізеді, өйткені ол еңбек өнімділігін төмендетеді және денсаулық сақтау шығындарын арттырады. Дұрыс тамақтанбау жұмысшылардың физикалық және психикалық дамуына әсер етеді, бұл олардың өнімді болу қабілетін шектейді. Кедей елдерде аштық экономикалық өсудің төмендеуіне, дамыған және дамушы елдер арасындағы алшақтықтың артуына әкеледі.

Аштықты жою шаралары

Аштықпен күресу қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді шешімдерді қамтитын кешенді тәсілді қажет етеді:

- ✓ **Агроөнеркәсіптік реформалар.** Аштықты жоюда шағын фермерлерді қолдауға және заманауи технологияларды енгізуге бағытталған ауылшаруашылық реформалары маңызды рөл атқарады. Тыңайтқыштардың қолжетімділігін арттыру, тұқымдарды жақсарту және суару технологиялары өнімділікті арттыруға көмектеседі. Қоршаған ортаға әсерді азайту үшін тұрақты ауыл шаруашылығына инвестиция салу да маңызды.
- ✓ **Азық-түлікке қол жеткізу.** Аштықты жою үшін тіпті ең шалғай және кедей аймақтарда да азық-түлікке қол жеткізуді қамтамасыз ететін азық-түлік тарату жүйелерін құру қажет. Маңызды шараларға азық-түлік банктерін құру, мектептер мен балабақшаларда тамақтану бағдарламалары, сондай-ақ табиғи апаттар сияқты төтенше жағдайларда көмек көрсету кіреді.
- ✓ **Ауыл шаруашылығы мен инфрақұрылымға инвестициялар.** Ауыл шаруашылығына инвестициялардың ұлғаюы нарықтарға, әсіресе ауылдық жерлерге қолжетімділікті жақсартуға көмектеседі. Бұған жолдарды, көлік жүйелерін және азық-түлік қоймаларын жақсарту кіреді. Осылайша, фермерлер көбірек өнім өндіріп қана қоймай, оларды базарларға жаңадан жеткізе алады, бұл азық-түліктің жоғалуын болдырмайды.
- ✓ **Әлеуметтік бағдарламалар.** Кедейлерді қолдаудың мемлекеттік бағдарламалары аштықпен күресте маңызды рөл атқарады. Негізгі табыс бағдарламалары немесе азық-түлік субсидиялары кедей отбасыларға жеткілікті азық-түлікке қол жеткізуге көмектеседі.

Көмек бағдарламалары сонымен қатар фермерлерді өнімділікті арттыруға мүмкіндік беретін жаңа технологиялар мен егіншілік әдістеріне үйретуді қамтиды.

- ✓ **Фермерлерді оқыту және оқыту.** Аштықты жоюда білім шешуші рөл атқарады. Фермерлерді заманауи технологиялар мен егіншілік әдістерін қолдануға үйрету ауыл шаруашылығының өнімділігін арттыруға көмектеседі. Сондай-ақ табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану және ауыл шаруашылығының тұрақты әдістері туралы білімді тарату маңызды.

Халықаралық күш-жігер

Аштықпен күресу жаһандық күш-жігерді қажет етеді және бұл ретте халықаралық ұйымдар шешуші рөл атқарады:

- ◆ **Біріккен Ұлттар ұйымы және Дүниежүзілік Азық-түлік Бағдарламасы (ҰҚЖ).** БҰҰ әртүрлі көмек бағдарламалары мен Тұрақты Даму Мақсаттары арқылы аштықпен күресуде орталық рөл атқарады. ҰҚЖ қақтығыстар мен табиғи апаттар аймақтарына азық-түлік жеткізіп, миллиондаған адамдарды өмірлік маңызды азық-түлікпен қамтамасыз етеді. Олар сондай-ақ аштықпен күресудің ұзақ мерзімді стратегияларын әзірлеуде, соның ішінде ауыл шаруашылығын қолдау және балалардың тамақтану бағдарламаларын әзірлеу.
- ◆ **ФАО (Азық-түлік және ауылшаруашылық ұйымы).** ФАО ауыл шаруашылығы және азық-түлік қауіпсіздігі саласындағы елдерге техникалық

көмек пен кеңес беру арқылы аштықты жоюға бағытталған жаһандық күш-жігерде шешуші рөл атқарады.

Халықаралық көмек бағдарламалары. Дүниежүзілік Банктің, Халықаралық Валюта Қорының (ХВҚ) және басқа ұйымдардың кедей елдерге көмек көрсету бағдарламалары аштықты жоюға және азық-түлік қауіпсіздігін жақсартуға бағытталған бастамаларды қаржыландыруды қамтамасыз етеді.

Елдердің табысты мысалдары

Кейбір елдер жан-жақты реформалар арқылы аштықты жоюда айтарлықтай жетістіктерге қол жеткізді:

- v **Бразилия.** 2000 жылдардың басында Бразилия аштыққа қарсы ауқымды "Нөлдік Аштық" бағдарламасын іске қосты, оған азық-түлік субсидиялары, әлеуметтік бағдарламалар және ауыл шаруашылығын дамыту кірді. Бұл бағдарлама елдегі аштық деңгейін айтарлықтай төмендетуге көмектесті.
- v **Эфиопия.** Африканың ең осал елдерінің бірі эфиопия ауылшаруашылық реформалары мен фермерлерді қолдау бағдарламалары арқылы аштыққа қарсы күресте ілгерілей алды. Атап айтқанда, фермерлер үшін ресурстар мен технологияларға қолжетімділікті жақсарту бойынша бағдарламалар жүзеге асырылды

Аштықты жою жолындағы проблемалар мен қиындықтар

Жаһандық күш-жігерге қарамастан, елеулі проблемалар бар:

- ✚ **Саяси тұрақсыздық.** Қарулы қақтығыстары бар елдерде азық-түлік бағдарламалары көбінесе тиімді жұмыс істей алмайды. Тұрақсыздық гуманитарлық ұйымдарға да, жергілікті билік органдарына да көмек бағдарламаларын жүзеге асыруға кедергі келтіреді.
- ✚ **Климаттың өзгеруі.** Климаттың өзгеруі азық-түлік қауіпсіздігіне төнетін ең үлкен қауіптердің бірі болып қала береді. Құрғақшылық пен су тасқыны ауыл шаруашылығын болжауды азайтады және азық-түлік ресурстарына қол жеткізуді қиындатады.
- ✚ **Теңсіздік.** Әлеуметтік және экономикалық теңсіздіктер кедейлердің ресурстарға қол жеткізуін қиындатады. Көбінесе халықтың ең осал топтары азық-түліктің жетіспеушілігінен зардап шегеді, ал қоғамның басқа бөліктері азық-түліктің көптігіне қол жеткізе алады.

Аштықпен күресу - бұл экономикалық реформаларды, білім беруді жақсартуды, ауыл шаруашылығына және инфрақұрылымға инвестицияларды қамтитын кешенді тәсілді қажет ететін жаһандық міндет. Аштықты жою жөніндегі халықаралық күш-жігер ұзақ мерзімді өзгерістерге қол жеткізу үшін ел деңгейіндегі шаралармен біріктірілуі керек. Саяси тұрақсыздық пен климаттың өзгеруіне байланысты қиындықтар барлық елдер мен халықаралық ұйымдардың бірлескен әрекеттерін талап етеді.

Аштықты жоюдағы әлем университеттерінің тәжірибелік тәжірибесі

Сингапур ұлттық университеті аштықпен күресуге бағытталған "food for thought" бағдарламасын қамтитын "NUS Sustainability" бастамасын құрды. Гарвард университеті тұрақты тамақтану жүйелері курсы ұсынады.

Білім беру науқандары: студенттер мен оқытушылардың қатысуымен World Food Day сияқты жаһандық аштық туралы хабардарлыққа бағытталған іс-шараларды ұйымдастыру.

Кампустағы бау-бақша: органикалық азық-түлік өндіру үшін университет бақтары мен фермаларын құру. Мысал ретінде студенттер мен қызметкерлер жергілікті қауымдастық үшін азық-түлік өсіретін Вагенингендегі (Нидерланды) университет жобасы болып табылады.

Тамақты қайта өңдеу бағдарламалары: мұқтаж жандарға көмектесу үшін кампус асханаларынан артық тағамды қайта бөлу жүйелерін енгізу. Мұндай бағдарламалар Лос-Анджелестегі Калифорния университетінде (UCLA) сәтті жүзеге асырылуда.

Гидропоника және аквапоника жобалары: МІТ сияқты университеттер ресурстарды оңтайландыруға көмектесетін топырақты пайдаланбай өнімді өсірудің инновациялық әдістерін енгізуде.

М. Әуезов атындағы ОҚУ ұсынылған шаралар

Азық-түлік мониторингі қолданбалары: студенттер мен қызметкерлерге артық тағамды қайта бағыттауға мүмкіндік беретін Too Good To Go сияқты платформаларды енгізу.

Азық-түлік қауіпсіздігін зерттеу орталықтары: өнімділікті арттыру, азық-түлік жоғалуын азайту және тамақтану сапасын жақсарту жолдарын зерттейтін пәнаралық зерттеу зертханалары құрылуда.

Студенттер аштыққа қарсы бағдарламалар: студенттер азық-түлік жинауға және таратуға қатысатын еріктілер бастамалары.

Курстар мен дәрістер: жаһандық аштық, азық-түлік қауіпсіздігі және тұрақты Ауыл шаруашылығы мәселелеріне арналған білім беру бағдарламалары әзірленуде.